

УДК 342.9:343.3+347.9+351.758

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.68>

СКЛАД АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Шевчук О.,

доцент кафедри адміністративного права та судочинства

ЗУНУ

ORCID: 0000-0001-6453-355X

e-mail: yashchushchak@gmail.com

Шевчук О. Склад адміністративного правопорушення у сфері військового обліку: нормативно-правова характеристика.

Стаття присвячена теоретико-правовому дослідженню елементів складу адміністративного правопорушення у сфері військового обліку. Аналізуються нормативно-правові засади регулювання військового обов'язку та особливості застосування адміністративної відповідальності за порушення військово-облікового законодавства. Розглядаються доктринальні підходи до визначення поняття та структури складу адміністративного правопорушення у контексті забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави.

Досліджуються характеристики об'єкта адміністративного правопорушення у сфері військового обліку, яким виступають суспільні відносини, що забезпечують функціонування системи військового обов'язку та мобілізаційної готовності. Визначаються специфічні риси об'єктивної сторони правопорушень цієї категорії, включаючи форми протиправної поведінки, такі як несвоєчасна постановка на військовий облік, ухилення від виконання обов'язків з військового обліку, порушення порядку повідомлення про зміну персональних даних та місця проживання.

Аналізуються особливості суб'єктивної сторони адміністративних правопорушень у військово-обліковій сфері, включаючи характеристику вини, мотивів та цілей протиправної поведінки. Розглядаються ознаки суб'єкта правопорушення, його правовий статус та особливості адміністративної деліктоздатності громадян, які перебувають на військовому обліку. Досліджуються вікові та інші обмеження суб'єктного складу правопорушень у цій галузі правового регулювання.

Виявляються проблемні аспекти правозастосовної практики під час кваліфікації адміністративних правопорушень у сфері військового обліку. Аналізуються типові помилки у процесі встановлення елементів складу правопорушення, складності розмежування суміжних складів та визначення меж адміністративної відповідальності. Розглядаються питання співвідношення адміністративної та кримінальної відповідальності за правопорушення у військово-обліковій сфері.

Формулюються пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання адміністративної відповідальності у сфері військового обліку та оптимізації правозастосовної практики. Обґрунтовується необхідність уніфікації підходів до кваліфікації правопорушень цієї категорії та підвищення ефективності превентивної дії адміністративно-правових санкцій на потенційних порушників військово-облікового законодавства.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, військовий облік, склад правопорушення, військовий обов'язок, адміністративна відповідальність, об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона, суб'єкт правопорушення, суб'єктивна сторона, правозастосовна практика, військово-облікове законодавство, національна безпека, обороноздатність, санкції.

Shevchuk O. Corpus delicti of an administrative offence in the field of military registration: regulatory and legal characteristics.

The article is devoted to the theoretical and legal study of the elements of an administrative offence in the field of military registration. The author analyses the regulatory framework for the regulation of military duty and the peculiarities of administrative liability for violation of military registration legislation. The author examines the doctrinal approaches to defining the concept and structure of an administrative offence in the context of ensuring national security and defence capability of the State.

The article examines the characteristics of the object of an administrative offence in the field of military registration, which is the social relations ensuring the functioning of the system of military duty and mobilisation preparedness. The author identifies specific features of the objective side of offences of this category, including forms of unlawful behaviour such as late registration for military service,

evasion of military registration duties, violation of the procedure for notification of changes in personal data and place of residence.

The author analyses the peculiarities of the subjective side of administrative offences in the military registration and enlistment area, including the characteristics of guilt, motives and purposes of unlawful behaviour. The author examines the signs of the subject of the offence, its legal status and peculiarities of administrative delictual capacity of citizens registered for military service. Age and other restrictions on the subjective composition of offences in this area of legal regulation are investigated.

The author formulates proposals for improving the legal regulation of administrative liability in the field of military registration and optimising law enforcement practice. The author substantiates the need to unify approaches to the qualification of offences of this category and to increase the effectiveness of preventive action of administrative and legal sanctions on potential violators of military registration legislation.

Key words: administrative offence, military registration, corpus delicti, military duty, administrative liability, object of offence, objective side, subject of offence, subjective side, law enforcement practice, military registration legislation, national security, defence capability, sanctions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Цифровізація системи військового обліку та трансформація складів адміністративних правопорушень в умовах впровадження електронних технологій є однією з найбільш актуальних проблем сучасного адміністративного права. Перехід до цифрового формату ведення військового обліку спричиняє необхідність переосмислення традиційних підходів до кваліфікації правопорушень, пов'язаних із порушенням термінів надання відомостей, оскільки автоматизовані системи створюють нові можливості для контролю та моніторингу виконання громадянами військового обов'язку. Особливої актуальності набуває питання розмежування технічних збоїв у роботі інформаційних систем та умисного ухилення від виконання обов'язків з військового обліку.

Гармонізація адміністративного та кримінального законодавства щодо відповідальності за порушення військово-облікових обов'язків вимагає глибокого теоретичного аналізу та практичного опрацювання. Сучасні реалії військово-політичної обстановки зумовлюють необхідність чіткого розмежування складів адміністративних правопорушень та кримінальних злочинів у сфері військового обов'язку, що є особливо важливим при кваліфікації ухилення від військової служби на заклик. Актуальність цієї проблематики зростає за умов запровадження спеціальних правових режимів, коли традиційні критерії розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності можуть зазнавати істотних змін.

Вплив міграційних процесів на склад суб'єктів адміністративних правопорушень у сфері військового обліку формує нову галузь наукових досліджень. Збільшення мобільності населення, трудова міграція та зміна демографічної структури суспільства створюють додаткові труднощі у забезпеченні належного функціонування системи військового обліку. Особливий інтерес представляє аналіз особливостей притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які мають подвійне громадянство, які тимчасово перебувають на території держави, а також громадян, які тривалий час перебувають за межами країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

Сучасний стан наукових досліджень складу адміністративного правопорушення у сфері військового обліку характеризується фрагментарністю і недостатньою системністю підходів до аналізу нормативно-правового регулювання. Більшість публікацій останніх років (*Kulynych, R., & Hinchuk, L. (2023)*) присвячена окремим аспектам адміністративної відповідальності за порушення військово-облікового законодавства, проте комплексне дослідження елементів складу правопорушення у їх взаємозв'язку з нормативно-правовою базою залишається недостатньо розробленим [4]. Науковці Вітвіцький С.С., Веселов М.Ю., Пилипів Р.М. переважно зосереджуються на практичних аспектах застосування адміністративних санкцій, не приділяючи достатньої уваги теоретичному обґрунтуванню структури складу правопорушення та його нормативного закріплення [12].

Дослідження об'єкта адміністративного правопорушення у сфері військового обліку в сучасній науковій літературі, зокрема у праці М.С. Туркота, А.В. Столітнього, О.В. Міхеда, О.В. Єні представлені переважно в контексті загальної теорії адміністративного права без урахування специфіки військово-облікових правовідносин [11]. Окремі автори (*Tyshchenko, O.V., Chernous, S.M., & Dunaievska, L.H. (2022)*) розглядають суспільні відносини у сфері оборони як родовий об'єкт, проте питання конкретизації безпосереднього об'єкта правопорушень у військово-обліковій сфері потребує подальшого теоретичного опрацювання [3]. Нормативно-правова характеристика об'єкта

посягання залишається недостатньо дослідженою, що створює труднощі для правильної кваліфікації діянь і застосування відповідних санкцій.

Об'єктивна сторона адміністративних правопорушень у сфері військового обліку досліджується в науковій літературі (Teremetskyi, Vladyslav & Rusnak, Lesya & Pavlyk, Yurii. (2024)) переважно через призму аналізу конкретних форм протиправної поведінки [5]. Сучасні автори (Ivashkovskiy, R.I. (2022)) зосереджуються на характеристиці способів вчинення правопорушень, проте системний аналіз нормативно-правових підстав кваліфікації різних видів порушень військово-облікового законодавства залишається недостатньо розробленим [2]. Особливої актуальності набуває дослідження (Martsun, M.I. (2022)) впливу цифровізації системи військового обліку на трансформацію ознак об'єктивної сторони правопорушень, що практично не знайшло відображення в наукових працях [6].

Характеристика суб'єкта адміністративного правопорушення у військово-обліковій сфері в останніх дослідженнях Веселова М.Ю., Єпринцева П.С. розглядається переважно в загальнотеоретичному аспекті без урахування специфіки правового статусу осіб, які підлягають військовому обліку [9]. Науковці недостатньо приділяють увагу аналізу нормативно-правового регулювання деліктоздатності громадян у сфері військового обліку, особливостям відповідальності різних категорій військовозобов'язаних та призовників. Проблематика співвідношення загальної та спеціальної правосуб'єктності у контексті військово-облікових правовідносин потребує подальшого наукового опрацювання.

Суб'єктивна сторона адміністративних правопорушень у сфері військового обліку залишається найменш дослідженим елементом складу в сучасній науковій літературі. Більшість публікацій обмежується загальною характеристикою форм вини без урахування специфіки психічного ставлення особи до порушення військово-облікових обов'язків. Нормативно-правове регулювання питань встановлення вини, мотивів і цілей протиправної поведінки у військово-обліковій сфері практично не досліджується, що створює прогалини в теоретичному обґрунтуванні застосування адміністративної відповідальності.

Комплексний аналіз нормативно-правової бази адміністративної відповідальності у сфері військового обліку в контексті характеристики складу правопорушення представлений в науковій літературі фрагментарно. Дослідники переважно зосереджуються на аналізі окремих нормативно-правових актів без системного підходу до вивчення їх взаємозв'язку та взаємодії. Особливо актуальною є необхідність дослідження впливу воєнного стану на трансформацію нормативно-правового регулювання адміністративної відповідальності у військово-обліковій сфері, що практично не знайшло відображення в сучасних наукових публікаціях і потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є комплексний науково-правовий аналіз елементів складу адміністративного правопорушення у сфері військового обліку та їх нормативно-правового закріплення в законодавстві України, що передбачає детальну характеристику об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони правопорушень у військово-обліковій сфері, систематизацію нормативно-правової бази адміністративної відповідальності, виявлення особливостей правового статусу суб'єктів військового обліку та їх деліктоздатності, дослідження впливу воєнного стану на трансформацію правового регулювання, а також розробку науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавства та оптимізації правозастосовної практики з метою підвищення ефективності функціонування системи військового обліку та забезпечення належного балансу між потребами національної безпеки і захистом прав громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Адміністративні правопорушення у сфері військового обліку займають особливе місце в системі адміністративно-деліктного права України, оскільки безпосередньо пов'язані з забезпеченням національної безпеки та оборони держави. Склад такого правопорушення являє собою складну юридичну конструкцію, що складається з чотирьох взаємопов'язаних елементів, кожен з яких має свою специфіку в контексті військово-облікових відносин. Дослідження особливостей складу адміністративного правопорушення у сфері військового обліку є актуальним з огляду на сучасні виклики національній безпеці та необхідність забезпечення ефективного функціонування системи військового обліку.

Правове регулювання адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері військового обліку здійснюється комплексом нормативно-правових актів, основу яких становить Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Зокрема, стаття 210-1 КУпАП встановлює відповідальність за порушення правил військового обліку, передбачаючи накладення штрафу в розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1]. Спеціальне за-

конодавство представлене Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року, який детально регламентує порядок ведення військового обліку, права та обов'язки військовозобов'язаних осіб [7]. Додатково діють Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [8], Закон України «Про оборону України», а також підзаконні акти Міністерства оборони України, що конкретизують процедурні аспекти військового обліку [13].

Загальна характеристика складу адміністративного правопорушення

Юридичний склад адміністративного правопорушення у сфері військового обліку представляє собою законодавчо визначену сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, наявність яких дозволяє кваліфікувати конкретне діяння як адміністративне правопорушення. Відповідно до загальних положень КУпАП (стаття 9) та теорії адміністративного права, склад правопорушення складається з чотирьох обов'язкових елементів: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Кожен з цих елементів має свої специфічні риси, що обумовлені особливостями правового регулювання відносин у сфері військового обліку та їх значенням для забезпечення оборонної функції держави, як це визначено в статті 1 Закону України «Про оборону України» [13].

Об'єкт адміністративного правопорушення у сфері військового обліку

Об'єктом адміністративного правопорушення у сфері військового обліку виступають суспільні відносини, що складаються з приводу організації та ведення військового обліку громадян України, як це передбачено розділом IV Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Ці відносини регулюються нормами адміністративного права та спрямовані на забезпечення своєчасного та якісного комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань особовим складом відповідно до статті 15 зазначеного Закону [7]. Родовим об'єктом є відносини у сфері оборони держави, безпеки та громадського порядку, що охороняються розділом 13 КУпАП, а безпосереднім об'єктом - конкретні правовідносини щодо ведення військового обліку, призову на військову службу, проходження військової служби за призовом або за контрактом.

Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у сфері військового обліку характеризується зовнішніми проявами протиправного діяння, які можуть бути встановлені та доведені в процесі адміністративного провадження відповідно до глави 3 КУпАП. До основних форм об'єктивної сторони належать порушення, передбачені статтями 32, 33, 34 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»: «ухилення від військового обліку, несвоєчасне прибуття на призовні заходи, надання неправдивих відомостей військовим комісаріатам, порушення строків повідомлення про зміну місця проживання або роботи» [7]. Об'єктивна сторона може виражатися як у формі активних дій (надання завідомо неправдивих відомостей згідно з частиною 2 статті 32 вказаного Закону), так і у формі бездіяльності (неявка на призовні заходи відповідно до статті 33, несвоєчасне повідомлення про зміну місця проживання згідно з частиною 3 статті 32).

Суб'єктом адміністративного правопорушення у сфері військового обліку є фізична особа, яка досягла встановленого статтею 12 КУпАП віку адміністративної деліктоздатності (16 років) та підлягає військовому обліку відповідно до статті 15 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [7]. Загальними ознаками суб'єкта є: досягнення 16-річного віку, осудність (стаття 20 КУпАП), деліктоздатність. Спеціальними ознаками суб'єкта у сфері військового обліку відповідно до статті 1 та розділу IV Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» є: громадянство України, віковий діапазон від 18 до 60 років (для чоловіків) та від 18 до 50 років (для жінок певних спеціальностей, визначених статтею 23), придатність до військової служби за станом здоров'я згідно з Положенням про військово-лікарську експертизу, відсутність права на звільнення від військового обліку, передбаченого статтею 21 вказаного Закону [7].

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення у сфері військового обліку характеризується внутрішнім ставленням особи до скоєного діяння та його наслідків, що визначається статтею 10 КУпАП. Переважна більшість правопорушень у цій сфері може бути вчинена як умисно, так і з необережності відповідно до статті 11 КУпАП. Умисна форма вини характеризується усвідомленням особою протиправного характеру свого діяння, передбаченням можливості настання шкідливих наслідків та бажанням їх настання (прямий умисел) або свідомим допущенням таких наслідків (непрямий умисел), що особливо актуально при порушенні вимог статті 32 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Кваліфікація адміністративних правопорушень у сфері військового обліку має свої специфічні особливості, пов'язані з необхідністю встановлення всіх елементів складу правопорушення та їх взаємозв'язку. Особливу увагу слід приділяти встановленню причинно-наслідкового зв'язку між діянням та його наслідками, а також з'ясуванню мотивів та цілей правопорушника. Важливим аспектом є розмежування адміністративних правопорушень у сфері військового обліку від суміжних кримінальних правопорушень, зокрема ухилення від призову на військову службу під час мобілізації або в особливий період.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямі.

Проведене дослідження складу адміністративного правопорушення у сфері військового обліку дозволяє стверджувати, що цей правовий інститут має складну структуру та специфічні особливості, що відрізняють його від інших видів адміністративних правопорушень. Встановлено, що всі чотири елементи складу – об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона – мають виражену специфіку, зумовлену особливостями правовідносин у сфері національної безпеки та оборони. Особливого значення набуває взаємозв'язок між елементами складу, що забезпечує цілісність правової конструкції та обґрунтовує доцільність застосування адміністративної відповідальності у військово-обліковій сфері.

Об'єкт адміністративного правопорушення у сфері військового обліку характеризується багатогранністю та ієрархічністю структури, де родовим об'єктом виступають суспільні відносини у сфері забезпечення національної безпеки та оборони держави, а безпосереднім об'єктом – конкретні правовідносини щодо ведення військового обліку громадян. Встановлено, що порушення військово-облікового законодавства завдає шкоди не лише адміністративному порядку, але й посягає на основи обороноздатності держави, що обумовлює підвищену суспільну небезпеку таких діянь. Специфіка об'єкта правопорушення визначає особливості кваліфікації діянь та диференціацію відповідальності залежно від характеру порушених правовідносин.

Об'єктивна сторона адміністративних правопорушень у сфері військового обліку проявляється у різноманітних формах протиправної поведінки, від простого невиконання обов'язків до активних дій, спрямованих на ухилення від військового обліку. Дослідження показало, що більшість правопорушень у цій сфері вчиняються шляхом бездіяльності, що створює додаткові складності у процесі доказування та кваліфікації. Особливістю об'єктивної сторони є наявність формальних складів правопорушень, для яких достатньо самого факту порушення встановленого порядку без настання шкідливих наслідків, що підкреслює превентивний характер адміністративної відповідальності у військово-обліковій сфері.

Суб'єкт адміністративного правопорушення у сфері військового обліку має особливий правовий статус, що визначається специфікою його конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни. Встановлено, що суб'єктами можуть бути як громадяни України, так і іноземці та особи без громадянства за умови їх перебування на військовому обліку, при цьому вікові межі та інші критерії деліктоздатності мають свої особливості. Дослідження виявило необхідність диференціації відповідальності різних категорій військовозобов'язаних з урахуванням їх правового статусу, віку, стану здоров'я та інших обставин, що впливають на здатність особи нести адміністративну відповідальність.

Суб'єктивна сторона адміністративних правопорушень у сфері військового обліку характеризується переважанням умисної форми вини, особливо у випадках активного ухилення від виконання військово-облікових обов'язків. Водночас встановлено, що у деяких випадках можлива необережна форма вини, зокрема при несвоєчасному поданні документів або повідомленні про зміну персональних даних. Специфіка суб'єктивної сторони полягає у тому, що мотиви правопорушення часто пов'язані з небажанням особи виконувати конституційний обов'язок щодо захисту держави, що підвищує ступінь суспільної небезпеки таких діянь та обумовлює необхідність застосування ефективних превентивних заходів.

Загальний аналіз складу адміністративного правопорушення у сфері військового обліку свідчить про необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання цієї сфери з урахуванням сучасних викликів та загроз національній безпеці. Встановлено потребу у систематизації законодавства, усуненні прогалин та колізій у правовому регулюванні, а також розробці єдиних підходів до кваліфікації правопорушень. Особливої актуальності набуває адаптація традиційних підходів до складу правопорушення до умов цифровізації військового обліку та впровадження новітніх інформаційних технологій у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 13.07.2025).
2. Ivashkovskiy, R.I.. (2022). Composition of administrative offense in the form of leaving a military unit or place of service. Juridical scientific and electronic journal. 115–117. 10.32782/2524-0374/2022-8/25.
3. Tyshchenko, O.V., Chernous, S.M., & Dunaievskaya, L.H. (2022). Do pytannya pro problemy pravovoho rehulivuvannya viiskovoho obliku pratsivnykiv [On the question of the problems of legal regulation of the military accounting of employees]. Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal, *9*, 61. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/61>.

4. Kulynych, R., & Hinchuk, L. (2023). Aspects of Accounting and Statistical Work of Local General Courts in Investigating the Cases on Administrative Offence. *Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Audit*, (1-2), 17–28. <https://doi.org/10.31767/nasoa.1-2-2023.02>.
5. Teremetskyi, Vladyslav & Rusnak, Lesya & Pavlyk, Yurii. (2024). Protection of social rights of military personnel in the procedure of administrative proceedings. *Aktual'ni problemi pravoznavstva*. 33–40. 10.35774/app2024.02.033.
6. Martsun, M.I. (2022) "Characteristics of the composition of an administrative offense related to violation of the rules of quarantine of people", *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 97(2), pp. 194–203. DOI: 10.32631/v.2022.2.17.
7. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 13.07.2025).
8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12> (дата звернення: 13.07.2025).
9. Веселов М.Ю., Єпринцев П.С. Відповідальність військовослужбовців за самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану: окрема думка щодо новел у законодавстві. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е.О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1 (101). С. 48–60. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.101.48-61>.
10. Військові адміністративні правопорушення за законодавством України. Загальні поняття, адміністративно-правова характеристика, нормативно-правове забезпечення, особливості правозастосування під час воєнного стану, актуальна судова практика / укл.: І.М. Коропатнік, М.А. Микитюк, О.О. Павлюк, С.В. Петков. Київ: ВД «Професіонал», 2023. 516 с.
11. Військові адміністративні правопорушення. Науково-практичний коментар глави 13-Б КУпАП / М.С. Туркот, А.В. Столітній, О.В. Міхед, О.В. Єні та ін.; за ред. М.С. Туркота. Київ: Норма права, 2020. 136 с.
12. Вітвіцький С.С., Веселов М.Ю., Пилипів Р.М. Юридична відповідальність за керування транспортними засобами у стані сп'яніння: проблеми та шляхи удосконалення правового регулювання: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2022. 152 с.
13. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 12.07.2025).